

Özet

Makale Prof. Muammer Onat'ı "hoca-eğitimi" yapan özellikleri, onun kendi hocalarına dair izlenimlerinden yola çıkarak ele alıyor. Ayrıca, Muammer Onat'ın bir akademisyen olarak çalışma tarzı, eğitimci kişiliğinin vazgeçilmez bir yansıması olarak ortaya çıkarılmaya ve anlaşılmaya çalışılıyor.

Makalede Muammer Onat'ın, onu öğrenciliği ve akademisyenliği sırasında etkilemiş olan üç hocası; Mehmet Ali Handan, Arif Hikmet Holtay ve Halit Femir hakkında hazırladığı ve kitap olarak yayın aşamasına gelmiş çalışma dosyalarından faydalanılıyor.

İki bölümden oluşan makalenin ilk bölümünde Muammer Onat'ın bu çalışmaları neden ve nasıl yaptığı; ikinci bölümde ise Onat'ın bu çalışmalarda ele aldığı hocalarını nasıl gördüğünü, onların "hocalık"larına dair izlenimlerinin neler olduğu ortaya konuluyor. Makalede, Muammer Onat'ın üç kitap çalışması arasında bağlantılar kurulurken, söz ağırlıklı olarak Onat'ın yazdıklarına bırakılıyor.

Summary

The article focuses on Prof. Muammer Onat as a "professor-educator", putting his own impressions about his ideal professors at the center. Furthermore, his working style as an academician as a clear reflection of his character as an educator is researched.

His not yet published studies on three of his professors, namely Mehmet Ali Handan, Arif Hikmet Holtay and Halit Femir, who were fascinated him during his education and academic life, are used as source of the article.

It consists two parts. First part deals with the questions why and how Prof. Muammer Onat has made these studies. Second part focuses on the interpretations and impressions of Prof. Muammer Onat about the "teaching styles" of his own professors. The article tries to constitute interrelations between these three studies, mostly using quotations in order Prof. Muammer Onat's voice to be heard.

Anahtar Kelimeler :

Muammer Onat, Mehmet Ali Handan, Arif Hikmet Holtay, Halit Femir, Eğitim Metodolojisi

Keywords :

Muammer Onat, Mehmet Ali Handan, Arif Hikmet Holtay, Halit Femir, Methodology of Education

Hoca Hocalarını Anlatıyor

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Kerem Özel
MSGSÜ Mimarlık Fakültesi
Mimarlık Bölümü

Giriş

2008'in Eylül ayında Muammer (Onat) Hoca'nın bürosunu düzenlerken, ve kütüphanesinin büyük bir kısmını Bina Bilgisi Kürsüsü'ne taşıırken yanımda getirdiklerimiz içinde hocanın yayınlanmamış kitap çalışmalarını içeren dosyalar da vardı.

Bu dosyalar içinde, Muammer Hoca'nın öğrenciliği ve akademisyenliği sırasında onu etkilemiş hocaları hakkında hazırladığı kitap çalışmaları büyük bir hacim oluşturuyor; tam 15 dosya. Bu dosyalardan altısı Mehmet Ali Handan, dördü Arif Hikmet Holtay, ikisi Halit Femir ve bir tanesi Sedat Hakkı Eldem hakkında. İki dosya da karışık belgeler ve anılar içeriyor.

Muammer Hoca ilk olarak 1990 yılında Arif Hikmet Holtay hakkında çalışmaya başlamış. Ardından Mehmet Ali Handan, Halit Femir ve son olarak da Sedat Hakkı Eldem anıları gelmiş.

Muammer Hoca bu çalışmalarını sadece metin seviyesinde bırakmamış, hocaları hakkında bulabildiği her türlü görsel, yazılı ve çizili belgeyi de toplamış.

Dosyalarda, göreceli olarak kolay ulaşılabilecek, Halit Femir ve Mehmet Ali Handan'ın ölümleri ardından Arkitekt ve Arradamento Dekorasyon dergilerinde çıkan özel anma yazılarının yanısıra, Arif Hikmet Holtay'ın 1968 yılındaki vefatında Alman eşi ve üvey oğlunun bastırıldığı, kolay kolay elde edilemeyecek Almanca cenaze-kartı, Arif Hikmet Holtay imzalı 1956 ve 1960 yılına ait eskiz soruları, Arif Hikmet Holtay'ın Muammer Hoca'ya asistanken verdiği, kütüphaneden fotoğrafını çekilmesini istediği görsellerin listesi ve yine Arif Hikmet Holtay'ın Muammer Hoca İtalya'dayken ona yazdığı mektup gibi ender rastlanacak belgeler de mevcut. Muammer Hoca, araştırma sırasında her türlü kağıda aldığı notları (Resim 1), hepsi el yazısı metinlerini, bu metinlerin farklı yıllardaki daktilo ve bilgisayarla geçirilmiş versiyonlarının çıktılarını da dosyalarda saklamış (Resim 2). Ayrıca, aktardıkları anılarla yardımcı olan sınıf arkadaşlarının mektupları ve –belli ki arkadaş toplantısı sırasında– peçete üzere yapılmış çizimler ve alınmış notlar da dosyalar içerisinde bulunuyor. Bu dosyalar

— transif boyu & kısıtlıdır.
 transif boyu için elbise -
 Sığış G B kalem;
 2. ve mihnet haklarını savası.
 çetin speklar, vuru bin
 Sıradan → Zorluk. Kâlemi maza
 Kolların → Kuyruğu oğuncu →
 Kâlemi oklu.
 Sınav → "Tanel kamusa"
 "Temiz - Affan"
 Affan oğuz beğimizi
 atıldıkları ile
 kâlemi kâlemi
 kâlemi kâlemi
 kâlemi kâlemi
 Bu kâlemi kâlemi
 Sarı İsmail'e arma
 Jander...
 Projeksiyon
 Tıpçısı ile
 ve bir projeksiyon a'nisi
 ve hadime Sarı İsmail'e armağan
 Nâzım Hoca'dan daha
 erken çıktı Jeldim
 Hoca ile okul günleri yılları 37-38
 38-39 - 40-41 3 yıl aslında 4
 okulu dedi kâlemi kâlemi kâlemi

— Nazihat Süptüder (yapı mı?)
 — Süleyman Serba
 — Tuhaf Türkmen
 — Ağlam Ağlam (1-2)
 — Tuhaf Fıy (2)
 — Affan Kuvvet
 Hoca'nın kâlemi
 — Vayyi Salımoğlu
 — ... Enaf Hacıhanlı
 — mimarı
 — "Hoca'nın kâlemi" okutuyordu
 Ben bu kâlemi ile Sıradan
 kâlemi kâlemi kâlemi
 — Ağlam Ağlam
 — Tuhaf Türkmen
 — Hacıhanlı (Kâlemi kâlemi kâlemi)
 — kâlemi

Resim: 1
 Muammer Hoca'nın Arif Hikmet Holtay anılarına başlamadan önce aldığı notlar.
Resim: 2
 Halit Femir anılarının daktilo çıktısına Muammer Hoca'nın yaptığı düzeltmeler.

Resim: 1
 bir mimarın, bir hocanın, bir akademisyenin dünyasını, nasıl çalıştığını izlemek için benzersiz bir toplam oluşturuyor.

Bu makale, Muammer Hoca'nın çalışmalarından yayın aşamasına getirdiği üçünü; Mehmet Ali Handan, Arif Hikmet Holtay ve Halit Femir anılarından bölümleri içeriyor. Amacım, kendi hocalarına dair izlenimlerinden yola çıkarak Muammer Hoca'yı "hoca-eğitimci" yapan özelliklerin ipuçlarını sürmek olduğu kadar; bir akademisyen olarak Muammer Onat'ın çalışma tarzını da eğitimci kişiliğinin vazgeçilmez bir yansıması olarak, olabildiğince ortaya çıkarmaya ve anlamaya çalışmak.

Makale iki bölümden oluşuyor. İlk bölümde Muammer Hoca'nın bu çalışmaları neden ve nasıl yaptığını, ikinci bölümde ise Hocanın, hocalarını nasıl gördüğünü, onların "hocalık"larına dair izlenimlerinin neler olduğunu ortaya koymaya çalışacağım. Üç dosya arasında bağlantılar

Halit Femir Hoca'mıza ait anıların
 adının "Halit Femir Atölyesi"
 olması belki anlamsız benzersizdir. ¹ ²
 Ancak farklı ad Halit ³
 BASLARKEN, Femir Atölyesinden ⁴
 birsey hatırlıyorum. Bu çok büyük bir şeydir. ⁵
 Halit Femir Hoca'mız ile ilgili anıları yazmaya ⁶
 geç başlanırdım. Yardım olabilecek bir ⁷
 arkadaşımızı ve hocamızı buldük. Anılar ⁸
 biraz daha sildi hafızalardan Arif ⁹
 Hikmet Bey ve Mehmet Ali Bey hocalarımızın ¹⁰
 anıları ile beraber yazmak istiyordum. Anıların ¹¹
 silinmesi dışında çok ilginç bir nedenle bunu istiyordum. ¹²
 Arkadaşlarım, bu üç hocaya, üçüne ait anıları çoğu ¹³
 kez beraber ve iç içe anlatıyorlardı ve saman ¹⁴
 birliği içinde. Maalesef bu zaman birliği çok kısa ¹⁵
 yaşlıca 13 yıl. Bu on üç yılında yediden fazla ¹⁶
 gündelikte birbirimizde geçmiştir. Baş yılları ¹⁷
 Yıldız'da birer hangi bir olay, bir anı anlatırken ¹⁸
 hemen üç hocanın bu konudaki davranışlarını, ¹⁹
 tutumlarını ard arda sıralanıyordu. Daima bir ²⁰
 çağrıştırmaya oluyordu. Bu, belki de, benim illekilli ²¹
 olduğum illelli kurduğum arkadaşlarımla bu hocalara ²²
 olan eğilimden, yakınlığımdan kaynaklanan ²³
 birseydir. Bilmiyorum. Ancak ²⁴
 açısından bir çok ortak yönlerinin olduğunu ²⁵
 kapıtlar. Anılar benim notlarımda da içiçedir. ²⁶
 Bu üç isim, hocalıkta birbirini tamamlayan bir ²⁷
 bütün oluşturlar. Birbirini tamamlamak belki ²⁸
 en iyi tanımlamadır. ²⁹
 Bir dizi, bir ³⁰
 zincir oluşturlar. Hikmet Bey ile başlar, ³¹
 Mehmet Ali Bey ile sürer, Halit Bey ile ³²
 biter. Bu sıralamaya giriş sırasıdır. Gerçekde ³³
 dizi den en erken ayrılan Halit Bey olmuştur. Onun ³⁴
 gamsızlığı buradadır. Belki de birbirini devam ³⁵
 ettiren demek daha doğrudur. Ancak farklı bir ³⁶
 "hoca" karakteri oluşturdıkları muhtemeldir. ³⁷
 Bunlarla beraber bulduktan beraber yaşadktan, ³⁸
 kendilerine öğrencilik ettikten sonra, dünyada ³⁹
 "hocalık" diye bir kavramın olduğuna ve hocalığın ⁴⁰
 özel bir insan yaratılışı olduğuna inandım. Bu üç ⁴¹
 hocanın arasında bu kavramı anlatmaya, ⁴²
 öğretmeye çalıştım. Davranışlarının kişilikleri ve ⁴³
 yaratılışları ile bağlantısını keşfetmeye ⁴⁴
 çalıştım. Şundan daha çok emin olsaktayım ki, ⁴⁵
 "mimarlık değeri" ne olursa olsun, "hocalık ⁴⁶
 değeri" olmayan bir kimse, gençlere mimarlık ⁴⁷
 öğretmez ve asılamaz. Ancak mezun mimarlara ⁴⁸
 konferans verir. Bir öğrenci ile, proje yapmak, ⁴⁹
 onunla beraber yatıp kalkmak demektir. Onunla ⁵⁰
 yaşamaktır. Geç de olsa bunları öğrendim. Bu üç büyük ⁵¹
 hoca'ya ait anıları yazmak benim için büyük bir ⁵²
 mutluluktur. ⁵³
 Alp (Cetineu) iyi bir benzetme yaptı. "Bunlar ⁵⁴
 üç büyük hoca için ⁵⁵

Resim: 2

Resim: 3

kurarken, sözü ağırlıklı olarak hocanın yazdıklarına bırakacağım. Özgünlüklerini kaybetmemesi açısından alıntılara redaksiyon yapmamayı tercih ettim.

I. Bölüm

Hoca bu çalışmaları neden yaptı?

Muammer Hoca, kendi hocaları hakkındaki çalışmaları neden yaptığını Arif Hikmet Holtay dosyasının ‘Başlarken’ bölümünde açıklıyor:

“Arif Hikmet Holtay Efsanesi’ni canlı tutmak, unutturmamak biz eski öğrencileri için bir görev olmalıdır.

Kendisinden çok şey öğrendik ve en kalıcı olanları. Ona çok şey borçluyuz.

Bu görevi yerine getirmekle hocaya olan saygı ve sevgimizi göstereceğiz. Ona olan borcumuzu kısmen de olsa ödemiş olacağız. Bu arada da, o zamanların Akademisini yeniden yaşatacağız... ve Türkiye’deki mimarlık eğitimini de... ve bu eğitime katkıları olanları da...”

(Resim 3)

Muammer Hoca’nın notları arasında, bu ilk çalışmadan dokuz yıl sonra yazılmış,

“Yeniden Başlarken” adlı giriş yazısının eskizleri de var. Hoca orada diyor ki: *“Bugün 1 nisan 1999.*

Uzun bir bayram tatilindeyiz. Hikmet bey’in anılarını yazmaya başlayalı dokuz yıl olmuş. Gerçek de Hikmet bey’i yazmak amacı ile bu işe başlamadım. Bu işi kimse göze alamaz.

O yıllarda sınıf arkadaşlarımızla daha sık, daha kalabalık, daha geniş zamanlı aylık toplantılar yapıyorduk. Bu yanyana gelişlerde Okul’a ait anılar tazeleniyordu.

Bu anılar arasında en çok hatırdaki kalanlar, en çok tekrar edilenler Hikmet Bey’e ait olanlar idi. Bu anılar onun öğretilerinin de hiç unutulmamış olduğunu ortaya koyuyordu. Ayrıca da Hoca’ya olan sevgi ve saygı hissediliyordu.

Önce anlatılanları not etmek ile başladım. Belirli bir birikimde bunları bir araya getirdim. Küçük bir kitapçık halinde 17 sayfa ortaya çıktı. Arkadaşlar bunu gördüler, beni cesaretlendirdiler.”

Resim: 3
Akademi hocalarının toplu fotoğrafı: birinci sıradan soldan
5. Arif Hikmet Holtay,
7. Mehmet Ali Handan,
10. Halit Femir

Muammer Hoca, Halit Femir anılarının hemen başında, neden özellikle bu üç hoca hakkında çalıştığı konusunda bizleri aydınlatan bir yorumda bulunur: “Arkadaşlarım bu üç hocaya ait anıları çoğu kez beraberce ve içiçe, ardarda anlatıyorlardı ve zaman birliği içinde... Herhangi bir olay, bir anı anlatılırken hemen üç hocanın bu konudaki davranışları, tutumları ardarda sıralanıyordu. Anlatırken daima bir çağrışım oluyordu. Bu belki de, benim ilişkili olduğum, ilişki kurduğum arkadaşlarımın bu hocalara olan eğiliminden, yakınlığından kaynaklanan bir kanidir bilmiyorum. Ancak böyle olsa bile, öğrenci açısından hocaların bir çok ortak yönlerinin olduğunu kanıtlar.”

Diğer iki çalışmadan farklı olarak, Mehmet Ali Handan kendisi hakkındaki anıların yazılmasını bizzat Muammer Hoca’dan istemiştir. (Resim 4)

Resim: 4

Muammer Hoca, Mehmet Ali Handan Anıları’nın 3 Ekim 1990 tarihli, Mehmet Ali Handan’ın toprağa verildiği günün tarihini taşıyan “Başlarken” bölümünde şöyle anlatıyor: “Vasiyeti gereği, anılarını hemen yazmaya başladım. Vasiyeti, çok yumuşak bir şekilde olmuştur. Haziran ayında (1990). Hikmet Bey (Holtay) Hocamız ile ilgili anıları yazarken hep konuşurduk. Böyle bir davranış, bir hocanın öldükten sonra yazılması kendisini çok

duygulandırıyor ve çok ilgi duyuyordu. O gün yumuşak bir sesle: “Beni de yazsana” dedi. Adeta kulağıma söyledi. Benim odamda tek başına idik. Kapıyı da kapatmıştı. Hayret! Mehmet Ali Bey bunu nasıl söyleyebilmişti? Onun gururunu –gurur demeyeyim- bilenler bana hak vereceklerdir sanıyorum. Bu sözlerle yalnızlığını, layık olduğu yere oturtulamamış olmasını, hayatta belki ilk defa biraz fısıldayabilmişti. Çok duygulandım.”

Muammer Hoca’nın aşağıdaki satırları, bu çalışmaları yapma nedenini açıkladığı gibi, geleceğe yönelik olarak kendisine dair de bir temenniye içerdiğini düşünüyorum; Halit Femir anılarının “Bitirirken” bölümü (14.03.1994 tarihli yazıya sanırım Hoca’nın son redaksiyon yaptığı 21.01.2004 tarihli bir eklemeye) şöyle bitmektedir:

“Benden sonra devam edeceklere başarılar dilerim.

Hocalarımızı unutmayalım.”

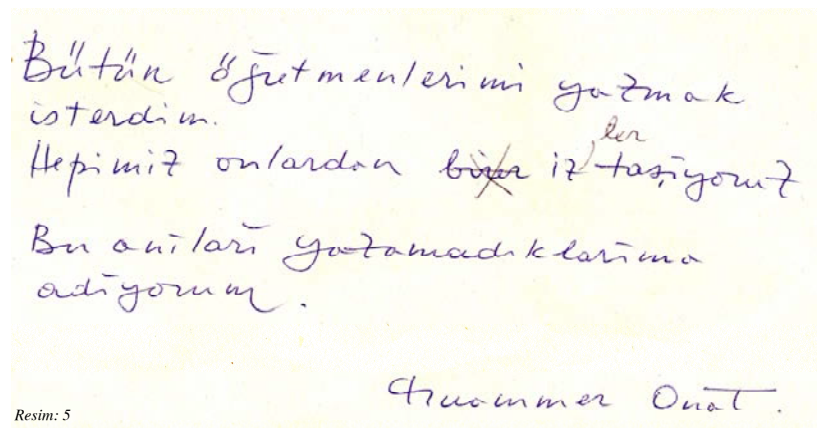
Muammer Hoca’nın dosyaları arasında bulunan bir notla bu bölümü bitirmek istiyorum. (Resim 5) Muammer Hoca bu notta şöyle yazmıştır:

“Bütün öğretmenlerimi yazmak isterdim.

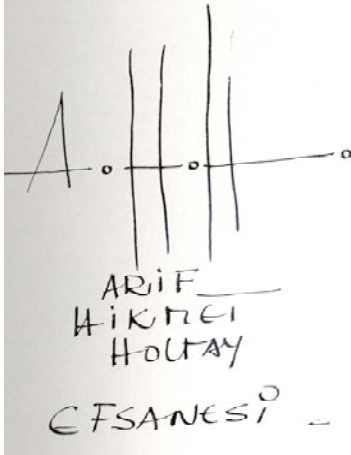
Hepimiz onlardan izler taşıyoruz.

Bu anıları yazamadıklarına adıyorum.

Muammer Onat”

Resim: 5

Resim: 6

Hoca bu çalışmaların adlarını nasıl koydu?

Muammer Hoca, hocaları hakkındaki çalışmalarının ilki olan Arif Hikmet Holtay anılarına 1 Nisan 1990 tarihinde başlamış. Hoca, çalışmanın adını hemen koymuş: “Arif Hikmet Holtay Efsanesi”. İlk sayfaya bu isimden yola çıkarak attığı başlıkta adeta grafik bir logo tasarımı gerçekleştirmiş (Resim 6). Bu logo çok az bir değişiklikle, çalışmanın son halini aldığı 11 ocak 2005’e kadar korunmuş. (Resim 7)

Resim: 7

Muammer Hoca’nın notlarından, Arif Hikmet Holtay ile ilgili anıların paylaşılması konusunda yardımlarına başvurduğu arkadaşlarının anılara “Arif Hikmet Holtay Efsanesi” adının konulmasını uygun bulmadıkları anlaşılmaktadır. Rahmi Özmen Reis, 09.04.1990 tarihli mektubunda “Efsane sözcüğü Hoca’ya yakışmaz” derken, Melih Koray telefonda Muammer Hoca’ya “Muammerciğim, efsane sözcüğünü bir türlü benimseyemedim. Bunlar gerçek, değil mi? Hepimiz yaşamadık mı?” demektedir (Resim 8). Muammer Hoca arkadaşlarına karşı savunmasını, Oğuz Atay’ın “Bir Bilim Adamının Romanı” adlı kitabında Prof. Mustafa İnan’ın neden efsaneleşmesi gerektiğine dair yazdıklarından da destek alarak şöyle cevap verir:

“Efsane özünde Hikmet Beyin hocalığından, farklı hocalık anlayışından, hepsinden önce de insani yaradılışından kaynaklanmaktadır. Çağdaş olan diğer mimarlık hocalarına göre çok farklı bir anlayış.”

Resim: 6
Arif Hikmet Holtay anıların logosu. (1990)

Resim: 7
Arif Hikmet Holtay anıların logosu. (2005)

Muammer Hoca Halit Femir anılarının adını ise, daha bu çalışmaya başlamamışken, Arif Hikmet Holtay anılarının “O Zamanki Akademi”nin

anlatıldığı 2. bölümünde koymuştur. Hoca, “Yangından sonra Yıldız’a geçtik. Sağır ve Dilsizler okulu bize verildi. Biz oradan mezun olduk.

Öğretmenlerin küçücük odaları vardı. Kontrplak ile bölünmüş. İşte o sırada, o küçücük odalardan birinde, birdenbire bir büyük insan ile karşılaştım.” diyerek sözü Halit Femir’e getirir ve ilerde ona ait anıları yazacağını belirtir, hatta anıların adının hazır olduğunu söyler: “Halit Femir Atölyesinden Yetişenler Derneği”. “Bu adı ben koymadım. O zaman konmuştu. Öğrenciler arasında böyle anılırdı. Halit Femirciler anılarını hazırlasınlar.”

Muammer Hoca, Arif Hikmet Holtay anılarına yeni başlamışken, bunu, daha büyük bir sistemin bileşeni olarak görerek, bütünün diğer parçalarını da kafasında kurmaya başlamıştır. Hoca olaylara, durumlara, mimarlığa ve hayata tekil ögeler olarak bakmayan, her birini kendi boyutlarından daha büyük bir çerçeve içinde değerlendiren kapsayıcı bir düşünce yapısına sahiptir.

Muammer Hoca, Halit Femir anılarının ilk satırlarında, anlamsız bulunabilecek ve “ilk bakışta fazla bir şey hatırlatmayan” bu başlığı neden seçtiğini açıklar (Resim 9): “Yetişme”yi yalnız “mimar olarak yetişme değil”, “insan olarak da yetişme” anlamında söyledim. Bu farklı özelliği ben, öğretmen olmaya yöneldikten sonra daha iyi anladım. İyi hoca önce iyi insan yetiştirmelidir. Zaten bu kaniya varmadan bu hocalara ait anılar yazılmaz.”

Halit Femir anılarının “Hocalıktaki Yeri” bölümünde ise başlığın anlamını daha da açar:

“Halit Bey kısa zamanda çok sevilmişti. Sevilmişti diyorum. Çünkü bu sevgi ile gidiliyordu atölyesine. Çok çalışkan öğrenciler namı hocalara gidiyordu

diyebilirim. Bizim gibi orta halliler onu tercih ediyorduk. Belki bu nedenle, Halit Femir'den proje alanlar, adeta ezilmemek için, ilginç bir şekilde gruplandılar ve bu gruplaşmanın adını koydular. "Halit Femir Atölyesinden Yetişenler Derneği." Bu bir anlamda birbirinden destek alma, kafa tutma hareketi idi. Başlarken'de sözünü ettiğim dernek budur. İşte 45 yıl sonra yazılan hikaye de bunun hikayesidir."

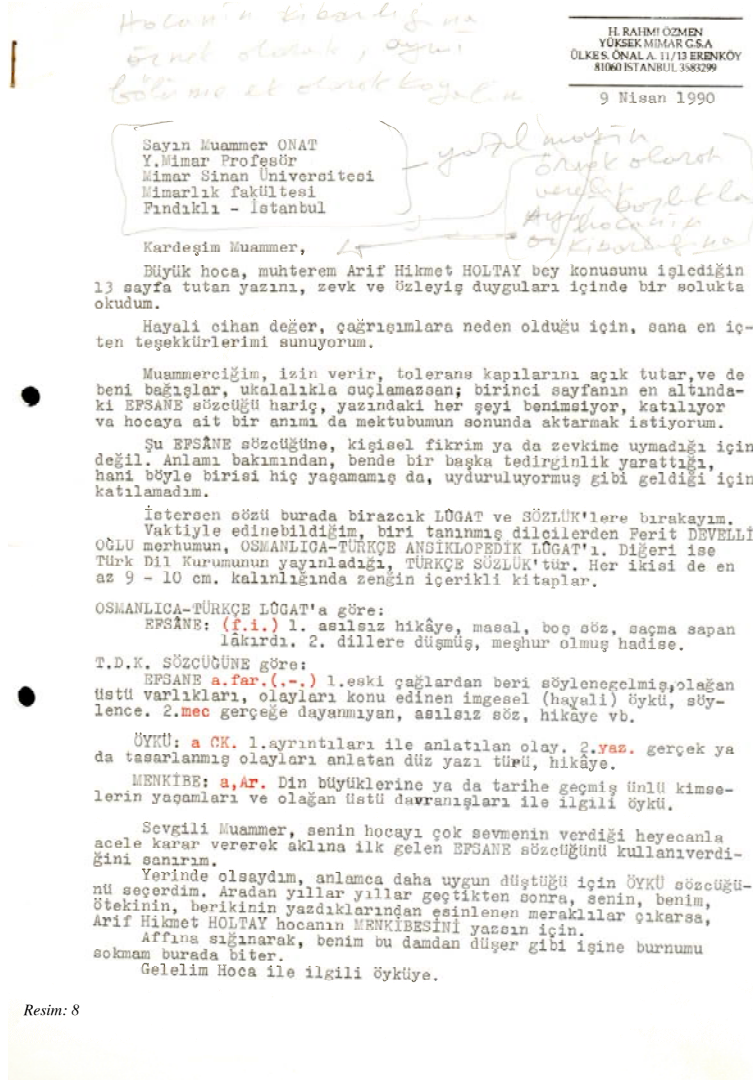
Mehmet Ali Handan anılarının başlığı ise "Hocamız Mehmet Ali Handan"dır. Muammer Hoca bu adı seçme nedenini şöyle açıklar (Resim 10): "Çünkü herşeyden önce, o bir "hoca" idi. Bizleri yetiştirdi, hepimize örnek oldu."

Hocanın bu kitapları hazırlarkenki çalışma tarzı nasıldı?

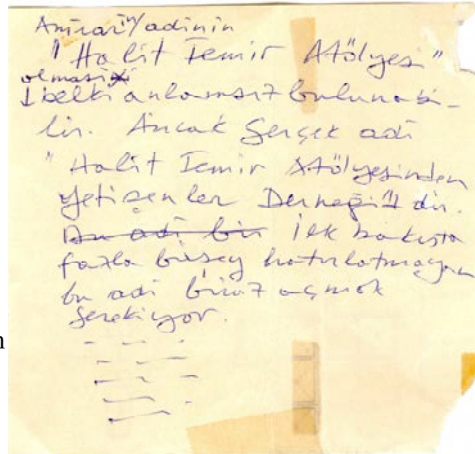
Muammer Hoca'nın hocaları hakkında hazırladığı anı kitaplarıdaki çalışma tarzının, tuttuğu notlardan, o dönemi bilen bütün arkadaşlarını da çalışmaya dahil etmek şeklinde olduğu anlaşılıyor. Muammer Hoca, Arif Hikmet Holtay anılarının ilk aşamasında toplantıda arkadaşlarına vermek üzere 14 sayfalık bir başlangıç metni yazmıştır (Resim 11):

"Bu basit yazıyı hazırladım, arkadaşlarıma cesaret vermek için. Belki bazı şeyler hatırlatır, bazı ipuçları verir, bana aktarırlar diye."

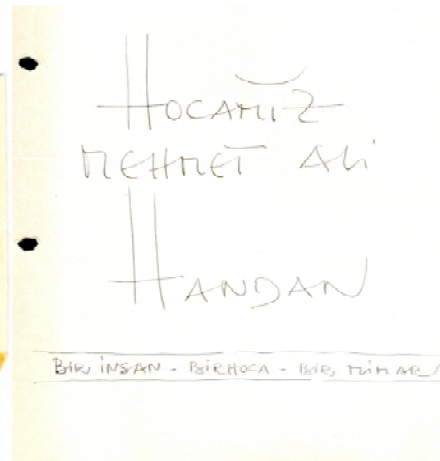
Arif Hikmet Holtay anıları tam 16 bölümden oluşur. Neden bu kadar fazla bölüm olduğuna dair Muammer Hoca'nın notlarında açıklama vardır. Hoca, çalışmanın ön aşamasında bölüm sayısını özellikle fazla tutarak, arkadaşlarından gelecek anı ve izlenimlerin rahatlıkla

Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

Resim: 8

H. Rahmi Özmen'in Muammer Hoca'ya mektubu.

Resim: 9

Muammer Hoca'nın Halit Femir anılarının adını belirlediği notu.

Resim: 10

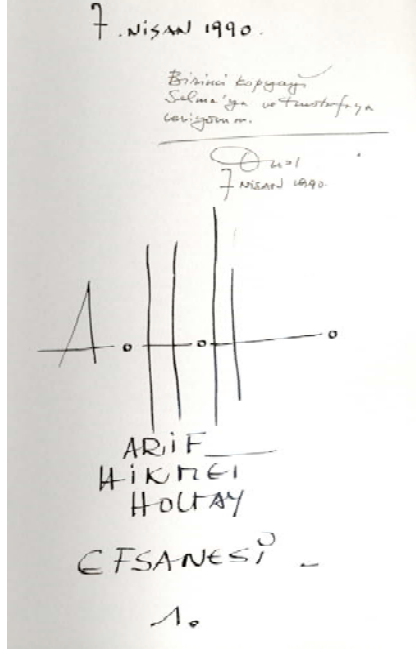
Mehmet Ali Handan anılarının kapağı.

Resim: 11

Muammer Hoca'nın Arif Hikmet Holtay anılarına başlığında arkadaşlarına dağıtmak üzere hazırladığı 14 sayfalık metnin kapağı. (7 Nisan 1990)

Resim: 12

Güngör Kabakcıoğlu'nun Muammer Hoca'ya mektubu.

Resim: 11

Güzel Sanatlar Akademisi'nin Mimarlık Bölümündeki öğrencilik yıllarımda bizi eğiten bütün hocalarımızdan aydınlandık. Ama, onların içinde biri vardı öğretmenlikte ustaydı, üstüne yoktu. Bu hocamız Arif Hikmet Holtay'dı. Mimarlık eğitimini Almanya'da yapmış, bir çok binaya imza atmış, daha sonra Akademinin Mimarlık bölümünde Bina bilgisi ve proje hocasının yıllarca sürdürdüğünden sonra bu hururdan emekli olmuştur.

Arif Hikmet yüzlerce mimara mimarlığı tattı dili, serocen baskıları ile öğretmiş, proje tasarımlarını öğrencileri yıpratmadan, özmeden baba davranışlarıyla yapmış onları eğitmiştir. "Benim bildiğim."

"HOCALARI EN İYİ ÖĞRENCİLERİ BİLİR" Hocalar, hocalardan değil öğrencilerinden sorulur. Arif Hikmet Holtay'dan Bina dersi ve Proje almış onunla çalışmış, Mimarlık yapan herhangi bir öğrencisine sorun, şalacağın cevap "O, iyi bir eğitmeni" olacaktır. Onu rahmetle sevgiyle, saygıyla anıyoruz.

GÜNGÖR
KABAKCIOĞLU

Resim: 12

girebilecekleri yerleri yaratmak, hiçbir şeyi dışarıda bırakmamak ister (Resim 12). Nitekim, Muammer Hoca'nın 7 Nisan 1990'da Akademi'deki toplantıda arkadaşlarına dağıttığı 14 sayfalık metnin 19 Mayıs 1990'daki Çerkezköy toplantısında 70 sayfaya çıkar: "7 nisan toplantısından sonra elime Hikmet beyin ders notları geçti. Selçuk Bezmen getirdi. Bazı arkadaşlardan mektuplar geldi. Telefon ile uyarılar oldu. Konuşmalar v.s. ... Bunları değerlendirdim. 19 Mayıs 1990 Çerkezköy toplantısı için yeniden yazdım. Gördüğünüz gibi hacim epey arttı. 14'den 70 sayfaya çıktı. Çok mutluyum."

Halit Femir çalışması için yine arkadaşlarına dağıtmak üzere hazırladığı ilk notta hoca arkadaşlarına şöyle seslenmektedir:

"Bu arada bu duyguları paylaşan, o duygularla yüğülen, o dönemi beraber yaşadığımız arkadaşlarıma seslenmek istiyorum.

Sizler ey "Halit Femir Atölyesinden Yetişenler Derneği"nin sessiz ve alçakgönüllü üyeleri! Bir öykü'nün yazılmasında bana yardımcı olunuz! Gönüllerimizde kurulu ve bunca yıl gönüllerimizde yaşattığımız derneğimiz yazılsın ve herkes bilsin. Tam kırkbeş yıl sonra da olsa geç sayılmaz. Bu kadar yıldan sonra şimdi o bizi gözlüyordu ve bunu bekliyordu. Bundan eminim."

Gerek Çerkezköy toplantısı sonrasında yazdıklarında gerekse Halit Femir anıları için yazdığı davetiyede Muammer Hoca'nın yaptığı işe duyduğu heyecanı duygularını saklamadan, olduğu gibi yazıya yansıtması özellikle dikkat çekicidir; belli ki Hoca, anılar üzerinde büyük keyifle çalışmaktadır.

Bunun başka bir örneğine, Arif Hikmet

Holtay anılarının 1. bölümünün hemen başında tanık olmak mümkün. Hoca, “... Ayrıca şunu da üzülerek söylüyorum ki, Hocanın hayat hikayesi hakkında fazla bir şey bilmediğimi de anladım. Bu ayıbımı kapatacağım.”

saptamasını yaparkenki içtenliğinin ardından, heyecanını aynı bölümün 3. sayfasında şöyle yazıya aktarır: “Hikmet Bey’in hayat hikayesine başka bir şey ekleyemeyeceğimi sanıyordum. Ancak, bunları yazdıktan sonra bir mucize oldu. Arif Hikmet Bey’in kızkardeşi ile tanıştım. Fitnat Ertona (21 Haziran 1990).”

II. Bölüm

Birer anı

Muammer Hoca, üç hocayla ilgili olarak gerek kendisinin gerekse arkadaşlarının başından geçen birçok anıyı aktarır. Muammer Hoca’nın başından geçen anılar, hocanın kendi hocalarının eğitimci yönlerine nasıl baktığını anlamamıza yarayan ipuçları içerirler. Bu amaçla, Muammer Hoca’nın okuldaki ikinci yılında Mehmet Ali Handan’la, Mimari Proje 2 öğrencisiyken Halit Femir’le ve asistanlığı sırasında Arif Hikmet Holtay’la

Resim: 13

yaşadığı birer anıyı buraya aynen alıyorum.

Muammer Hoca, “İlk karşılaşma” başlığı altında Mehmet Ali Handan’ı ilk görüşünü anlatır (Resim 13):

“Bu çok ilginç bir karşılaşmadır. Atölyeye ilk girişini hatırlıyorum. 1948 yılı olmalı. Taut Atölyesine güzel bir hoca girdi. Sarı saçları ile etrafı süzdü. Dağınık duran öğrencileri gördü ve yüksek sesle, genç..., bağıırır gibi:

“Atölye vaziyeti aaaaal...”

Veya daha yumuşak olarak:

“Atölye vaziyetin alın”

Bu ne demektir? Hepimiz şaşırдық. Meğer hocamız askerden yeni dönüyormuş ve ilk ders günü imiş.

Bunun bir askerlik alışkanlığı olmadığını ilk gün anlamamız gerekiyordu. Bunun, kitle ile sıcak, insani bir ilişki kurma yollarından biri olduğunu çok sonra anlayacaktık.

Nitekim bunu başarmıştı.

Zamanla askerliğini çok rahat geçirdiğini, hiç eğitime çıkmadığını, asla böyle “komut”lar vermediğini öğrenince bundan daha da emin olduk.

Benim birinci sınıfta ikinci yılum idi ve hocaları biraz tanıyordum. Çoğunlukla bizlerle teke tek ilişkiler kurmuş kimselerdi. Buna rağmen başka bir hoca boyut’u ile karşılaşmıştık.

Birden bire bize çok yaklaşmıştı. Bir hoca... evet... o da bizim gibi idi.

Bir hoca, bir insan böyle olabiliyordu demek. Belki o andan itibaren, dünyada “insan olabilme”nin mümkün olduğunu anlayacaktım. Zamanla bu kanım daha da pekişmiştir kendisini tanıdıkça... Hoca bunun bir model’ini oluşturuyordu.”

Muammer Hoca’nın Halit Femir ile tanışması ise Akademi yangını sonrasında denk gelir. Yangın sonrasında taşınılan

Resim: 13
Mehmet Ali Handan ile Muammer Hoca; Hamdi Şensoy’un Kumburgaz’da yaptığı açılış yemeğinde.

Resim: 14

“Yıldız’daki Sağır ve Dilsizler okulunda Halit Femir’in küçük bir oda gibi olan atölyesinde” Muammer Hoca Halit Femir’den 2. proje almaktadır. Muammer Hoca, kendi öğrenci projesi üzerinden Halit Femir’in mimarlığının ve Femir’in, hocası olan Ernst Egli’den öğrenmiş olabileceklerinin izini sürer:

“Bursa Hava Alanında Terminal Binası Projesi bu küçük odada biçimlendi. Biçimlenmem, mesleğe ilk adımımı atmam işte bu küçük odada olmuştur. İkinci projem idi ve çok severek yaptım. Hala saklıyorum. Bir büyük hol ve bir de kule. Yani iki elemanlı bir proje. Bu davranışı, acaba hocası Egli’den öğrendiklerinden mi kaynaklanıyordu?

... Belki Halit Bey böyle bir konuyu bu kadar basitleştirmiş, netleştirmişti. Bir kule yapmak ne demektir? Bunu o zaman öğrenci olanlar bilirler. Holün büyük açıklığını bir defada geçtik. Bunun korkulmayacak bir şey olduğunu anladım. Kendime güvenim geldi. Halbuki o zamana kadar hep küçük açıklıklarla oynamıştık. Ne de olsa biz öğrenci idik. Bir de düz çatı yaptık üzerine. O da pek sevimli karşılanmazdı. Halbuki Halit Bey’in öğrenciliğinde, Hocası Egli benzer davranışta idi. Meyilli çatıya az yer verilirdi. Teraslar (teras çatılar) hakimdi.

Resim: 14
Taksim Gezi parkında Arif Hikmet Holtay ve Muammer Onat proje öğrencilerine tashih yaparken. (1960’lar)

Halit Beyin tutumu çok farklı idi. Hoca çalışmalarımızda bize gayret veriyordu, işimize fazla karışmıyordu. Çok yumuşak ilişki içinde idik. Bir de konuşabiliyorduk. Bizi ayakta tutmuyordu. Görüldüğü gibi 45 yıl sonra bütün yaptıklarımı ve neden yaptığımı aynen hatırlıyorum. Diyebilirim ki bugün aynı yerde, aynı konu gelse aynı çözüme ulaşabilirim gibi geliyor bana. Çünkü proje yapmak, daha doğrusu tasarlamak bir süreçtir. Düşünmeye dayalı bir süreç. Çözüm ise bunun doğal sonucu.”

Muammer Hoca’nın Arif Hikmet Holtay ile ilişkisi diğer iki hocayla kurmuş olduğu ilişkiye nazaran daha derindir, çünkü aynı kürsünün üyeleri olmuşlardır (Resim 14). Muammer Hoca’nın Arif Hikmet Holtay’a asistanlık yaptığı döneme ait anılarından biri şöyledir:

“Hoca ödevleri çok iyi inceler not verirken çok tarafsız davranırdı. Çok objektif davranırdı. Çünkü değerlendirmede bazı kriterler koymuştu...

...

Bu nedenle, not atmada çok zorluk çektiğimi hissedirdim. İyi olarak tanıdığı bir çocuğun kötü ödevi, çizimi gelince, herkezin çok iyi hatırlayacağı gibi, dudaklarını birbirine yapıştırarak uzatır ve ıslık çalar gibi, “füü, füü, füü”, yapardı ve benim fikrimi sorardı. Benden destek almak isterdi. Ben işte o zaman bir kurnazlık yapardım ve;

“Hocam, en fazla dörtbuçuk” derdim. Bu hassas değerlendirme hoşuna giderdi. Bu çok etkin bir nottur. Hoca gönül rahatlığı ile 4.5’u her yerde 4,5 sanırdı.

Bir Alman için her sayı kesindir. Dört dördtür, dört buçuk dört buçuktur. Ama idare için öyle değildir. Dört buçuklar beşe tamamlanıyor ve öğrenci geçiyordu.

Bunu bilerek mi yapıyordun? Vicdanen rahat etmek için mi yapıyordun? Bilmiyorum...

Ancak iyi öğrenciler için bu yardımdan ben çok rahat ediyordum. Hocam beni affetsin. Yıllar sonra olsa da.”

“İyi insan”

Muammer Hoca, Arif Hikmet Holtay hakkında bir arkadaşından (Niyazi Duranay’dan) aldığı “birçok anıya bedel” bir değerlendirmeyi çok önemser. Hatta “Bu belki Hikmet Beyi, hoca olarak en iyi değerlendirmelerden biridir” yorumunu yapar. Niyazi Duranay şöyle demiştir: “O kadar zaman geçti ki bir anı aktaramam. Ancak bize verdiklerini çok iyi hatırlıyorum.”

Muammer Hoca Nizayi Duranay’ın yorumundan yola çıkarak önemli bir saptama yapar:

“Hocaya ait anılar verdiği eğitim ile, yani öğretmenliği ile özdeşleşmiştir, eğitim bir parçası olmuştur denebilir.

Anıların iki kişi arasında kalmaması, kişisel anı olmaması, genelleşmesi, yaygınlaşması da bunların temellerinin eğitime oturduğunu kanıtlıyor sanırım.

Bu anı-hikayelerinin konularının, derste atölyede söylediklerini öğrencinin daha iyi kavraması, asla hatırlardan çıkarmaması için, doğrudan hoca tarafından hazırlandığından kuşum yok. Bu söylediklerim onun hocalık yöntemi, metodu içindedir.”

Muammer Hoca’nın Selçuk Bezmen’den aktardığı kadarıyla, Arif Hikmet Holtay ayrıca “dersi zevkle dinlenen bir kişi”dir. Bekir Tantürk de, Muammer Hoca’ya yazdığı mektupta (25.09.1990) Arif Hikmet Holtay’ın tashihlerinden bahsetmektedir:

“Arif Hikmet Holtay Hoca’yı daima sakin hali, bizlere öğretici ve yumuşak davranışları ile hatırlarım.

Tashihlerde soru işareti (?) kullandığını hiç hatırlamıyorum.

Bizlere sorar, yanlış cevabımızı düzeltir, cevap alamaz ise doğrusunu anlatırdı.

Bizim öğrenmek isteyen kişiler olduğumuzu unutmaz, daima sohbet ederek ve sakin bir şekilde anlatırdı.”

Muammer Hoca bütün bu aktardıklarından sonra, bir yerde şu saptamayı yapar:

“Bu davranışlar bir Hoca için normal kabul edilebilir. Hatta başka türlü de beklenemez.

Ancak bütün hocalar böyle mi idiler?”

Muammer Hoca, Mehmet Ali Handan’ın hocalık ilkesinin özünü ise Akademi’de bir dönem beraber hocalık yaptıkları Bruno Taut hakkında düzenlenen bir toplantıda Mehmet Ali Handan’ın Taut hakkındaki görüşlerinde yakalar:

“Mehmet Ali Bey ne diyecekti? Hep onu düşünüyordum. Taut’u en ince bir yerinden, hocalığından yakaladı.

“Taut’tan bir şey öğrendim. O da öğretmenden korkulmayacağıdır.”

Bunun öğretmen açısından anlamı:

“Öğrenci korkutulmamalıdır.

Öğrenciye yaklaşılmalıdır. Onunla iyi diyalog kurulmalıdır.”

Bu değerlendirme beni çok etkilemiştir. Mehmet Ali Beyi daha yakından ve içten tanımama neden olmuştur.

Taut’un bu öğretisi onun hocalık ilkesi olmuştur. Kendisi de bunu aynen sürdürmüştür.”

Mehmet Ali Handan’ın hoca olarak önemli bir özelliği “bütün eleştirilerini hiç kimseyi kırmadan incitmeden bir “şakalar zinciri” içinde” yapmasıdır. Muammer Hoca, Mehmet Ali Handan’ın bu özelliği için:

“Her mimari eleştiriye bir şaka’ya oturma -

bilmek. Korkunç bir zeka.” yorumunda bulunur ve ilerleyen satırlarda, “şaka” derken ne kastettiğini daha kapsamlı bir şekilde açıklar:

“Gerçekde, espri sözcüğünün Mehmet Ali Beye uygun karşılığı araştırılmalı, tam karşılığı bulunmalıdır. Şaka, mizah, hikaye, anı, mesaj... hangisi doğru olacaktır, yerine göre hepsi. Ancak daima bir mesaj yüklüdür.”

Kimseyi kırmayan üzmeyen bir kişiliğin söylemek istediklerini şaka, mizah örtüsü altında, dolaylı bir ifade yolu olduğu açıktır.

Düşüneceksin, karşısındakini kırmadan fikrini söyleyeceksin. Mizacına en uygun yol.”

Muammer Hoca, Halit Femir’den bahsederken de onun “iyi insan” olduğunu, “insan sevgisini”, yumuşak kişiliğini, inceliğini ve yapmacıksız davranışlarını öne çıkarır. Hoca bunların yanısıra, Femir’in kişiliğinin bambaşka bir yönüne değinir:

“Hissiyatını belli etmekten çekinmeyen, korkmayan bir kişilik yapısına sahipti. Bu oldukça zordur. İnsanın yüzüne söyleyebilirdi hatalarını da, takdirlerini de. Bu kendine güvenin bir göstergesidir. Özellikle beğenilerini, takdirlerini söylemek pek çok kimse için oldukça zordur.”

Muammer Hoca’nın bu üç hocadan öne çıkardığı ortak özelliklere baktığımızda karşımıza yumuşak dozda veya şakayla karışık eleştiri yapan, öğrencilere karşı insancıl, anlayışlı, hoşgörülü ve öğrenciyi zor durumda bırakmayan hatta zor durumdan kurtaran, kin tutmayan bir hoca portresi çıkar.

“Hocalık tekniği”

Muammer Hoca, hakkında en kapsamlı çalışmayı yaptığı Arif Hikmet Holtay’ın

hocalık tekniğini iki aşamalı olarak tanımlar:

“...başta ‘öğretme’ ve sonra da ‘yaptırma’ tekniği idi.

Önce öğrenciler ile kişisel ilişki kuruyordu.

Daha sonra söylediklerini birer slogan haline getiriyordu. Böylece hatırdı kalmasını sağlıyordu.”

Muammer Hoca’nın ‘öğrenciler ile kişisel ilişki’den kastettiği, ‘bireysel eğitim’dir: *“Öğrencileri tek tek alacaksın, kişiliklerine göre tek tek eğiteceksin.”*

“Mimarlığın kişisel yönünü ortaya çıkarabilmek için önce öğrencinin kişisel değerlerini bilmek, daha doğrusu hitap ettiğinin kim olduğunu bilmek, onu tanımak gerekir. Bu da ancak ona yaklaşmakla mümkündür.”

İkinci aşama ise, birinci aşamayı tamamlar; bu sayede, öğretmen teorisi anlatırken veya tashih yaparken öğrencinin seviyesine iner:

“Arif Hikmet Bey sloganlaştırma tekniğini de çok ileriye götürmüştü. Sloganlaştırmaya ‘dolaylı yoldan anlatma’ da diyebiliriz. Sloganlaştırma bazen sözlü olmaktan öteye gider, işaretlere başvururdu. Bunlara ‘görsel sloganlar’ diyebiliriz.”

‘Görsel slogan’dan ne kastedildiğini daha iyi anlamak için, Radi Birol’ün Muammer Hoca’yla paylaştığı eğlenceli bir anısını aynen aktarıyorum (Resim 15):

“Radi (Birol) Hocanın has öğrencilerinden biri idi.

Hoca, Radi’nin Bina Bilgisi ödevini düzeltiyor. Birinci sınıf, birinci sönstr. Okula yeni giren bir öğrenci. İlkokul projesi yapılıyor. (Bina Bilgisi ödevi ile Mimari Proje arasında tashih farklılığı

olduğunu hatırlatmalıyım.)

Radi'nin kağıdına bakıyor... bakıyor... okula giren öğrenciyi kağıt üzerinden izliyor... öğrenci önce rüzgarlıkta bir bankoya sefertasını karşı bankoya paltosunu bırakıyor. Ve sonra hole giriyor. İşte burada, Hoca bir şey söylemeden elindeki koca siyah kalem yüzünün ekseninde tutuyor ve ucunu burnuna kadar indirerek –burada hocanın burnunun ihtişamını yeniden anımsıyorum- :

“Ama Radi!... ama Radi!”... sözleriyle alnına vuruyordu. Kimse böyle bir hareketin nedenini anlayamamıştı. O strada Hoca, Radi'nin kağıdında, çizdiği okul planının giriş holünün ortasında, bir kolon görmüştü. Bu görsel anlatım ile, bu yanlışı unutulmaz şekilde vurguluyordu.

“Bir holün ortasına kolon koyarsan herkesin alnına çarpar. İşte bu kadar” diyordu.”

Muammer Hoca, Arif Hikmet Holtay'ın asıl farklılığının Mimari Proje dersine dair “projecilik”inde olduğunu belirterek şunları anlatır:

“Diğer hocalar gibi “şöyle yapalım, böyle yapalım” gibi kendinden kaynaklanan çözümler önermezdi.

Proje önüne konunca, sistematik bir şekilde eleştirirdi; belirli bir sıraya göre. Önce Bina Bilgisinde öğrettiği sağlam kuralları projede de arardı. Bir proje önce kusursuz işlemeli, yön'lerin gereklerine, doğaya, topografyaya uyulmalı, sonra da ayakta durmalı idi. Yani yapısal kuruluşu da doğru olmalıydı. Projeleri bu kriterlere göre tashih ederdi.”

Arif Hikmet Holtay'ın “projeciliği”nin ikinci aşaması, Holtay'ın kendi ders notlarından alıntılarla aktarılır:

“... mütebakisi (geri kalanı) elastikidir (esnektir). Metod'un tatbik sureti (uygulama şekli) namütenahi (sonsuz) tarzda (şekilde) olabilir...”

Bu da ikinci aşama.

Yani önce “değişmeyen metod”, sonra sonsuz “tatbik sureti”.

Proje tashihinde bunu şöyle formüle etmiştir;

“öyle de olu... böyle de olu...”

“Olu”yu uzatırdı: “oluuu...” Bu telaffuz şeklini çok severdik ve alışmıştık. Yani çözümü bulduktan sonra... gerisi size

Resim: 15
Güngör Kabakcıoğlu'nun Arif Hikmet Holtay çizimi.

Resim: 16

Resim: 17

kalmış demeye getirirdi.

Bizim böyle yorumlamadığımızı şimdi anlıyorum. Yani çözümü bize bıraktığını, bir müdahalesi olmayacağını o zaman anlayamadık. Hatta biraz aleyhine yorumluyorduk.

Muammer Hoca'nın aktardıklarından anlarız ki, bu noktada Arif Hikmet Holtay ile Mehmet Ali Handan benzeşmektedirler (Resim 16):

“Mehmet Ali Bey tashihlerde birtakım şekiller, kalıplar vermek yerine daima “nasıl düşünülmesi gerektiğini” aktarırdı.

...

Üslaplardan ve akımlardan uzak bir öğretmenlik, eleştirel tavır, öğretmeye kalkışmadan öğretmek.”

Muammer Hoca bunları söyledikten sonra, “projecilik” konusunda kendi fikirlerini açıklar:

“Bunları neden yazdım? Bugün belki çok doğal gelebilir. Ama o dönemde Hoca'ların belirli bir tutumu vardı. Her Hoca'nın istediği ve ağırlık verdiği yönler vardı ve bunlar belirli idi. Herkez bilirdi. Öğrenci de bu kalıplara çabuk uyardı.

Resim: 16

Ahsen Yapanar, Arif Hikmet Holtay ve Mehmet Ali Handan (1940-41 yılları) (44 yılda Prof. M. ALI HANDAN broşüründen, MSÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ocak 1984)

Resim: 17

Feridun Akozan, Halit Femir ve Mehmet Ali Handan (1939-40 yılları) (44 yılda Prof. M. ALI HANDAN broşüründen, MSÜ Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ocak 1984)

Buna belki usta-çırak ilişkisi deniyor. Yani daha az objektif.”

Doğrusu ben bu ilişkiyi çok iyi anlayamıyorum öğretici – öğrenci ilişkisi demek daha doğrudur. Hoca kendi görüşleri doğrultusunda tashih yaparsa sonuç “bir proje”dir. Ama, gerçekte amaç bir proje sonucuna varmak değil, “proje nasıl yapılır?”,bunu öğretmektir. Aski halde “okulları” açmaya gerek yok. Bir mimarın yanına çırak girersin, orada öğrenirsin.

İşte hoca okulda bu düşünceye en fazla yaklaşan, kendini geride tutan, hoca idi. Bu nedenle bunları yazıyorum.”

“Projecilik” konusunda, Muammer Hoca başka bir yerde Arif Hikmet Holtay'ın projedeki tutumuna dair şu önemli eklemeleri yapar:

“Tashihlerde objektif davranmasının bir sebebinin de akımlar, modalar gibi geçici şeylere karşı zaafı olmaması idi. Kişisel hevesleri de yoktu. Bu belki bina yapmasından geliyordu. Yani mesleği biliyordu.”

Muammer Hoca, Halit Femir'in “Hocalıktaki Yeri”nden bahsederken de şu tespitleri yapar (Resim 17): *“Önemli olan, önce öğrenci ile doğrudan ve yakın ilişki kurabilmektir.*

...

“Amacı, öğrenciye istediği projeyi yapma fırsatı vermek ve onu çok yumuşak bir şekilde ve hissettirmeden sonuca götürebilmektir.”

Ve yine Halit Femir anılarında Muammer Hoca'nın "proje hocalığı" hakkında, belki de bu üç çalışma arasında en son başlanılan olduğu için iyice kristalleşme imkanı bulmuş düşüncelerine rastlarız: "Mimarlık hocalarının, özellikle proje hocalarının uğraşına, hocalık değil "hocalık pratiği" demek daha doğrudur. Bence özellikle Halit bey'inki bu gruba girer. O kanıdayım.

Ağır ağır ve yüksekte konuşan, çok müdahaleci, basit öğrenci hatalarını büyüüp üzerine giden, yüzüne vuran hocalar onun kategorisine girmezler. Bu kolaycı bir davranıştır. Öğrenci üzerinde hiçbir anı, iz bırakmaz.

Hocalık başlığını kapatırken şunları eklemekten kendimi alamıyorum.

Mimarlık hocalarının artık bir başka kalıba döktüğü, o kalıpta biçimlendirildiği günümüz düzeninde, bir mimarlık hocasının nasıl olması gerektiği yeniden hatırlanmalıdır. Bugünkü öğrenci nesli bu hocaları tanıyınca belki yadırgarlar. Ancak o dönemde mimarlık eğitimi verenler profesör kalıbına dökülüyorlardı. Profesörlüğün yazılı kuralları vardır. Hocalığın yazılı kuralları yoktur. Hatta, yıllar geçmesine karşın "hoca" olamayanlar vardır. Onları herkes bilirdi ve ayırdederdi. Hoca ile ilgili anıları yazmaktaki esas amacım da budur, artık unutulmuş hoca davranışlarını yeniden yaşatmaktır.

"Mimarlık Hocalığı"

Muammer Hoca, aralarında en son yazmaya başladığı Halit Femir anılarının "Başlarken" bölümünde üç hocasının ortak özellikleri olarak "hocalıklarına" dair genel bir değerlendirme yaparak, aslında bu üç çalışmayı toparlayan

bir son yazısı kaleme alıyor gibidir: "Bu üç isim, hocalıkta birbirini tamamlayan bir bütün oluşturur. "Birbirini tamamlamak" belki en iyi tanımlamadır. Bir dizi, bir zincir oluştururlar. Zincir Hikmet Bey ile başlar. Mehmet Ali Bey ile sürer. Halit Bey ile biter diyebilirim... ... Onları eşzamanlı ve eşmekanlı yapan acaba bizler mi idik? Gerçekde bu kısa eşzamanlılığın uzun süren izleniminin, bu hocaların birbirlerini devam ettirmelerinden kaynaklandığını söylemek mümkündür...

... Devam eden şey aslında öğretmenlik niteliğindedir. Farklı bir "Hoca" karakteri oluşturdukları muhakkaktır.

Bunlarla beraber bulduktan, beraber yaşadıktan, kendilerine öğrencilik ettikten sonra, dünyada "Mimarlık Hocalığı" diye bir kavramın oluşmasına inandım ve Mimarlık Hocalığının "özel bir insan (karakteri) yaradılışı" gerektirdiğine inandım.

Bu üç hocanın anısında bu kavramı anlatmaya, anlatırken de çözümlemeye çalıştım. Hocalık yöntemlerini bulmaya çalıştım. Davranışlarının kişilikleri ve yaradılışları ile bağlantısını bulmaya çalıştım. Şundan daha çok emin oluyordum ki, "mimarlık değeri" ne olursa olsun, "hocalık değeri" olmayan bir kimse, gençlere mimarlık öğretmez ve aşılabilir. Ancak mezun mimarlara konferans verir. Bir öğrenci ile, proje yapmak, onunla beraber yatıp kalkmak demektir. Onunla yaşamaktır. Geç de olsa bunları öğrendim. Bu üç büyük hoca'ya ait anıları yazmak bana bunları öğretti. Çok mutluyum."

Bütürken

Bina Bilgisi Kürsüsü'ndeki ilk yıllarımda üstüste altı dönem Muammer Hoca'nın

proje asistanlığını yaptım. Bu makaleyi hazırlarken gözden geçirdiğim dosyalarda Muammer Hoca'nın kendi hocalarına dair anlattığı çoğu anıda, çoğu izlenimde, onlar hakkında yaptığı yorumlarda Muammer Hoca'nın kendisinden izler buldum; "insan" olarak ve "hoca" olarak...

Muammer Hoca, kendi hocası Arif Hikmet Bey'in en önemli özelliği olarak öne çıkararak aktardığı "karşısındaki tarafından daha iyi anlaşılması için bir konuyu sloganlaştırma" yöntemini kendisi de çok başarıyla uygulayan bir hocadır. Muammer Hoca, tıpkı proje hocalığını anlattığı Halit Femir gibi, "öğrenciye istediği projeyi yapma fırsatı veren ve onu çok yumuşak bir şekilde ve hissettirmeden sonuca götüren" bir proje hocasıdır. Proje tashihlerinde onun yanında otururken, okuldan sıkılmış nice öğrencinin nasıl taze bir heyecanla çalıştıkları yerleri sahiplendiklerine, projelerine dört elle sarıldıklarına, okula ve mimarlığa olan inançlarını nasıl yeniden kazandıklarına tanık oldum. Heyecanını yitirmemiş nice öğrencinin de Muammer Hoca'nın kanatları altında nasıl özgürce uçtuğuna...

Bunu söylemek bana düşmese de belirtmek isterim ki; Muammer Hoca'nın en önemli meziyeti, bu çalışmalarda anlattığı kendi hocaları gibi öğrenciye saygı duyması; onları incitmemesi, onları anlamaya çalışması, her birinin içinde bulunan özü sabırla ve ihtimamla ortaya çıkarmaya gayret etmesidir.

Bu yazıyı, Arif Hikmet Holtay anılarını hazırlarken Muammer Hoca'ya arkadaşı Bekir Tantürk'ün yazdığı mektubun (25.09.1990) son satırları ile bitirmek istiyorum:

"Şu sıralar eğitim verdiğin öğrencilere benzer şefkati göstererek... Arif Hikmet Holtay'ın espirisini, onu aratmayacak şekilde devam ettirmekte olduğunu hepimiz uzaktan sevgi ile izlemekteyiz. Dileriz, Bina Bilgisi Kürsüsünü ilerde emanet edeceğin kimseler de aynı espiriyi bozmadan yürütsün."

Bu alıntıdan hemen sonra Muammer Hoca notlarına şöyle yazmıştır:

"Sevgili Bekir, bu temennini benden sonrakilere iletiyorum. Belki, sözümü tutarlar."